

Грітченко Тетяна Яківна,
*к. пед. н., доцент кафедри фахових методик та
інноваційних технологій у початковій школі,
Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАЦІЇ У ДІТЕЙ ІЗ РОЗЛАДАМИ АУТИЧНОГО СПЕКТРА

У сучасній психологічній літературі аутизм розуміють як крайню форму і стан психологічного відчуження, що виражається у відстороненні, «відході», «втечі» індивіда від контактів із дійсністю і зануренні в замкнутий світ власних переживань [6; с. 33].

Останнім часом відзначається тенденція до збільшення частоти цього порушення розвитку. За даними сучасних дослідників різні форми дитячого аутизму зустрічаються в 4–26 випадках із 10000, що становить 0,04–0,26% від загальної дитячої популяції.

Вітчизняні та зарубіжні автори (Я. Багрій, К. Гилберг, Р. Джосеф, Г. Зайченко, Д. Кантвел, Д. Рікс, Т. Скрипник та ін.) відзначають ряд характерних особливостей, що проявляються у дітей із розладами аутичного спектра: труднощі соціалізації, комунікації і стереотипний характер поведінки, інтересів і діяльності.

Основним критерієм для діагностики дитячого аутизму вчені розглядають труднощі комунікації і зазначають, що при аутизмі порушуються всі комунікативні форми поведінки з самих ранніх етапів розвитку.

Розглянемо особливості комунікативних навичок аутичних дітей, які проявляються на ранніх етапах розвитку. Ґрунтуючись на даних досліджень вітчизняних і зарубіжних авторів [1; 2; 4], можна виокремити наступні комунікативні порушення в період дитинства :

- порушення візуального контакту: дитина не фіксує погляд на очах людини, відзначається погляд «крізь»; дитина активно уникає погляду іншої людини;
- недостатньо виражена реакція на світло, звуки, обличчя матері або іншої близької людини тощо;
- відсутність посмішки; перша посмішка з'являється у відповідь на предмети навколишнього світу (звукові, зорові подразники), а не на обличчя матері або іншої близької людини;

- недостатня вираженість емоційних реакцій на близьких людей;
- індиферентне або негативне ставлення до оточуючих людей, слабка взаємодія, байдуже або негативне ставлення до контакту;
- відсутність реакції на своє ім'я, відсутність або слабка вираженість реакції на мову іншої людини;
- ехолалія;
- несформованість вказівного жесту.

З перерахованих особливостей найбільшу увагу з боку дослідників отримала ехолалія. Ехолалія – це автоматичне повторення чужих слів, що спостерігається при деяких психічних захворюваннях (шизофренії, ураженні лобових часток мозку тощо) у дорослих і дітей. Іноді зустрічається в дітей, які нормально розвиваються, як один із ранніх етапів становлення мовлення [6, с. 139].

За даними зарубіжних авторів, в аутичних дітей виражена проблема розуміння мови. Це порушення проявляється у вигляді нерозуміння сигнального і символічного значення мовних одиниць комунікації, а також, нерозуміння контексту, в якому використовуються мовні висловлювання. На думку Д. Кантвела, в аутичних дітей, у більшості випадків, рівень розуміння мови є нижчим, ніж можна було б очікувати [7]. Більшість людей переоцінює рівень розуміння мови аутичної дитини. Це пов'язано з тим, що оточуючі роблять помилкове припущення з приводу того, що дитина розуміє сенс власних висловлювань, які, найчастіше, є ехолалічними.

Порушення вербальної комунікації виявляються у вигляді неможливості використовувати мову для спілкування. Мова аутичних дітей часто носить некомунікативний характер, особливо ускладненим є ініціювання комунікації та нездатність до діалогу. На думку Т. Скрипник, в аутичних дітей відзначаються труднощі при зміні комунікативних ролей «мовця» і «слухача», внаслідок проблеми в інтегруванні значимої інформації [6]. У процесі діалогу, діти із розладами аутичного спектра не здатні забезпечити зворотний зв'язок і тематичну спрямованість інформації.

Також при аутизмі спостерігаються порушення невербальної комунікації. У дитячому віці такі діти не простягають руки у напрямку до дорослого, в очікуванні того, щоб їх підняли. Вони демонструють порушення системи візуального контакту [8].

Прикладом може служити дуже пильний і тривалий погляд аутичної дитини на співрозмовника, або уникнення візуального контакту.

Відзначається нездатність до імітації дій дорослого [1]. Багато авторів відзначають труднощі розуміння жестів і мімічних виразів обличчя. Діти не здатні висловити свій емоційний стан за допомогою міміки і жестів [2; 3; 5].

Таким чином, дослідники відзначають у дітей із розладами аутичного спектра специфічні комунікативні порушення, пов'язані з когнітивною, емоційною і соціальною сферами дітей і проявляються у відсутності мотивації, проблемах використання вербальних і невербальних засобів комунікації. Відзначається невміння адекватно висловити певні інтенції, використовуючи різні засоби комунікації, труднощі кодування і декодування інформації у вигляді повідомлення, недолік відповідної реакції і зворотного зв'язку, нездатність до діалогу.

Список використаних джерел

1. Багрій Я. Т. Ранній дитячий аутизм. *Галицький лікарський вісник*, 2003. №4. С. 120–124.
2. Гилберг К., Питерс Т. Аутизм: медицинские и педагогические аспекты. СПб. : ИСПиП, 1998. 124 с.
3. Джосеф Р. Нейропсихологические основы понимания аутизма. М. : Наука, 1999. С. 309–325.
4. Зайченко Г. Д. Формування комунікативних навичок у дітей з розладами аутичного спектра шляхом використання ігрових прийомів. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2013. Вип. 4(2). С. 122–131.
5. Скрипник Т. В. Феноменологія аутизму. К. : Видавництво «Фенікс», 2010. 388 с.
6. Шагар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Х.: Прапор, 2007. 640 с.
7. Cantwell D., Baker L., Rutter M. A comparative study of infantile autism and specific developmental receptive language disorder: IV. Analysis of syntax and language function. *Journal of child psychology and psychiatry*. 1978. Vol.19. P. 351–362.
8. Ricks D. M. Making sense of experience to make sensible sounds: experimental investigations of early vocal communication in pre-verbal

autistic and normal children. Cambridge: Cambridge university press,
1979 P. 245–248.